

GIDA, İÇECEK VE TARIM SEKTÖRÜ ÜZERİNE TÜSİAD TUTUM BELGESİ

TÜSİAD, gıda, tarım ve hayvancılık sektörlerini gerek ülke ekonomisine gerekse istihdama katkısı dolayısıyla son derece önemsemekte ve öncelikli çalışma alanları arasında konumlandırmaktadır. Bu itibarla, TÜSİAD Gıda, İçecek ve Tarım Çalışma Grubu 1999 yılından bu yana sektöre özgü politikaları ve ilgili mevzuatı takip etmekte, bu doğrultuda gündemde olan konulara ilişkin TÜSİAD görüş ve raporları oluşturmakta ve ulusal ve uluslararası platformlarda muadili kuruluşlarla istişarelerde bulunmaktadır. TÜSİAD Gıda, İçecek ve Tarım Çalışma Grubu son dönem çalışmalarını bütüncül bir yaklaşımla sektörün rekabet gücü üzerine odaklanmaktadır.

Bu çerçevede, TÜSİAD tarafından 2014 yılında yayınlanan “Gıda, Tarım ve Hayvancılık Rekabet Gücü Temel Bulgular” Raporu’nda¹ tarım, gıda ve hayvancılık sektörü dikey (girdi, üretim, geçiş, işleme ve pazarlama) bir şekilde hukuk ve ekonomi perspektifinden; yatay olarak da Avrupa Birliği ve diğer örnek uygulamalar ekseninde hem teorik hem de karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

2016 yılında yayınlanan “Yapısal Sorunlar Perspektifinden Gıda Enflasyonu” Raporu’nda² ise tarım ve gıda sektöründeki yapısal sorunların analizinin ve çözüm önerilerinin yanı sıra geniş halk kitleleri tarafından etkisi hissedilen gıda enflasyonuna odaklanılmıştır. Bu Rapor’da betimsel analizler ile Türkiye’de gıda fiyatları enflasyonuna yol açabilecek ve/veya bunu kronik hale getirebilecek faktörler;

- Artan üretim maliyeti,
- Arz açığı,
- İhracat arzı (özellikle yaş meyve ve sebzede),
- Dünya piyasalarından yalıtım ve
- Ürün zincirlerinde eksik ve aksak örgütlenme

olarak öne çıkmaktadır.

Gerek yukarıda bahsedilen TÜSİAD çalışmaları gerekse çeşitli sektörel dernekler ve akademi tarafından yürütülen çalışmalar temelde çeşitli yapısal sorunlara odaklanmaktadır. Tarımsal arazi hacmi ve gıda, içecek ve tarım sektörünün ürettiği katma değer bakımından dünyada ilk on ülke içerisinde yer alan Türkiye’nin arazi verimliliğinde ilk yirmi içerisinde bile yer almaması sektörde yaşanan çeşitli temel sorunlara işaret etmektedir. Bu sorunlardan bazıları:

- İşlenen arazilerin çok parselli ve küçük olması,
- Sulanabilir arazilerin kısıtlı olması ve kuru tarım sebebiyle tahıllarda verim düşüklüğü,
- Yaşlanan tarım nüfusu,
- Kırdan kente göç,
- Tarımsal örgütlenmede yaşanan sorunlar,
- Üreticilerin düşük eğitim seviyesi,
- Uzun sayılabilecek bir süredir yaşanan gıda enflasyonu,
- Sektördeki teşvik ve desteklerinin etkilerinin ölçülememesi,
- Düşük seviyedeki Ar-Ge yatırımı,
- Sektörün yatırım kapasitesinin düşük olması,
- Sektörün yenilik ve inovasyona açık olmaması ve
- Tedarik zincirinin uzun oluşu ve çok fazla aracının yer almasıdır.

¹ <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/8152-gida-tarim-ve-hayvancilik-rekabet-gucu-temel-bulgular>

² <https://tusiad.org/tr/basin-bultenleri/item/8913-yapisal-sorunlar-perspektifinden-verimlilik-ve-gida-enflasyonu-konferansi-28-eylul-2016>

Yukarıda özetlenen yapısal sorunlar gıda, içecek ve tarım sektöründe farklı alanlarda (tarla bitkileri, meyve ve sebzeler, seralar, küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık, balıkçılık vb.) üretim yapılmasından dolayı kapsamlı bir planlamaya ihtiyaç duymaktadır.

Sektörün mevcut durumu göz önüne alındığında, sektördeki kronik sorunları yatay olarak kesen ve kök sorunlara çare olabilecek eylemler;

1. Gıda, içecek ve tarım sektöründe ilgili kurumlar arası koordinasyonun sağlanması,
2. Piyasa yapısının düzenlenmesi ve tarımsal örgütlenmenin geliştirilmesi,
3. Tarımsal destek ve teşviklerin etkisinin artırılması ve etkili dağıtımının sağlanması,
4. Gıda sanayinde katma değerin artırılması,
5. Girdi maliyetlerinin (tarımsal üretim ve gıda sanayi dahil) düşürülmesi,
6. Dijital tarım ve iyi tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması,
7. Tarımsal sayımının yapılması ve sektördeki istatistiki verinin geliştirilmesi,
8. Tarımsal ürün arzının sürdürülebilir kılınması (iklim değişikliği ve su kaynakları ile bağlantılı şekilde)
9. Lojistik zincirlerinde iyileştirmeler (gıda atık ve kaybın önlenmesine yönelik yatırımlar) ve aracılık faaliyetlerinde düzenlemeler yapılması olarak tanımlanmaktadır.

1. DESTEKLEME POLİTİKALARI

Tarım sektörünün hem ekonomik hem de sosyal anlamda taşıdığı önem, gıda güvenliğine ilişkin kaygılar ve tarım sektörünün çok fazla menfaat grubunu ilgilendiriyor olması bu sektöre yönelik devlet müdahalelerinin (regülasyonların) artmasına yol açmıştır. Tarım sektörüne yönelik müdahalelerin bir yandan iktisadi etkinliği en üst düzeye çıkarmayı amaçlarken, diğer yandan sosyo-kültürel toplumsal gerçeklikleri de dikkate alması gerektiği açıktır. Bu bağlamda sektöre yönelik devlet müdahalelerinin, piyasalarda istikrarsızlığa neden olmayacak ve piyasaları dünya piyasalarından ayırtırmayacak şekilde yapılması ve iyi yönetim ilkelerine uygun olması kritik önemdedir.

Ülkemizdeki devlet müdahalelerine bakıldığında, bu hedeflere henüz ulaşamamış olan bir yapı dikkat çekmektedir. Bu itibarla, piyasaya yönelik müdahaleler ile kalıcı piyasa aksaklıkları arasında ilişkinin kurulması; müdahalelerin kısa dönemli endişeler yerine ekonomik ve sosyal ihtiyaçlara cevap araması ve uzun vadeli hedefler doğrultusunda şekillendirilerek istikrarlı ve sürdürülebilir olması; bunu teminen sektördeki tüm menfaat gruplarının, ilgili tüm kamu kurumlarının ve sektörel derneklerin katılımı ile şeffaf biçimde tasarlanması ve bu müdahalelerin sektörün kendine özgü özelliklerini dikkate alması önemli unsurlar olarak görülmektedir.

a) Tarımsal Destekleme Politikaları:

Ürün temelinde yapılacak desteklerden ziyade bölgesel temelli belirlenecek gelir esasına göre tek bir ödeme belirlenmesi ve altyapı geliştikçe Avrupa Birliği (AB)'nde uygulanan Çiftliğe Tek Ödeme [Single Farm Payment] sistemine benzer uygulamalara kayış öngörülebilmelidir. Bu tarz bir model, dünya tarım piyasalarında yaşanan rekabetçi ortama uyum için de bir gerekliliktir. Havza bazlı destekleme modeli ile üretimle ilişkili alan bazlı destekleme sistemine geçilerek tarımsal desteklemelerde kontrol ve denetim kolaylığı sağlanması; böylece AB ve DTÖ normlarına yakınlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Havza bazlı destekleme modelinde, o havzada ekimi yapılacak hangi ürünlerin destekleneceği belirtilerek, üretim planlaması yapılması öngörülmektedir. Desteklerde özellikle yem bitkileri gibi, arz açığımız olan ürünlere odaklanılmakla beraber, bu desteğin gerçekten amacına ulaşp ulaşmadığı, yani üreticilerin

gerçekten bu ürünleri yetiştirip yetiştirmedikleri ortaya konmalıdır. Bu çerçevede Havza bazlı üretim modeliyle yapılan planlar gelişmelere göre her yıl revize edilmeli, planın altında kalan üretilere çözüm aranırken, yeni ihracat alanları plana alınmalıdır.

Gıda ve tarım ürünlerinde düşük KDV oranlarının uygulanması ve diğer girdilerdeki (enerji, paketleme, nakliye, hizmetler) yüksek KDV'ler yüzünden, KDV alacaklarına yol açmakta, işlem maliyetlerini yükseltmekte ve finansal maliyetlerin artmasına bağlı olarak yeni ve öngörülemez bir maliyet ortaya çıkarmaktadır. Bu gibi sakıncaları olabildiğince minimize edebilmek için genel olarak KDV oranlarının ve oran sayısının düşürülmesi, farklı gruptaki değişken KDV oranları arasındaki farkların yüzdesel olarak azaltılması faydalı olacaktır.

b) Hayvancılık Destekleme Politikaları:

Hayvancılık sektöründe hayvan sağlığını da gözeterek şekilde girdi maliyetleri ve çıktı fiyatlarını göz önüne alan bir destekleme politikasına ihtiyaç duyulmaktadır.

2010 yılı sonrasında hayvancılıkta görülen olumlu gelişime rağmen düşük verimlilik, bölgeye özel politikaların izlenmemesi ya da yetersizliği, yerli üretim kaynaklarının ıslah edilmeden sayılarının azalması, damızlık işletmelerin yetersizliği gibi sorunlar hayvansal üretimde risklerin devamına neden olan faktörler olarak sıralanmaktadır. Bu konularda ivedilikle alınacak önemler ve kamu destekleri hayvansal üretimde risklerin giderilmesi yönünde önemli adımlar olarak değerlendirilmektedir.

Hayvansal üretim ile bitkisel tarımın tamamlayıcı bir rol oynadıklarından hareketle, özellikle meraların yem bitkilerinin yetiştirilmesinde bir kaynak haline gelmesi sağlanmalı ve kaba yem ihtiyacını karşılayacak bitkisel tarımı teşvik edecek şekilde bütüncül uygulamalar geliştirilmelidir.

2. VERİMLİLİK

a) Tarımsal ve Hayvansal Üretimde Verimlilik:

Arz açığı gıda enflasyonunun ana nedenlerinden biri olarak tanımlanmaktadır. Bu sorun çok boyutlu olmakla birlikte nedenleri incelendiğinde en başta verimin düşük oluşu göze çarpmaktadır. Bu durum tarımsal arazilerin tarım dışı amaçlarla kullanılmasına ve bununla birlikte tarımın giderek görece düşük verimli marjinal alanlara kaymasına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Verimli tarım topraklarının tarım dışı kullanıma açılarak kaybedilmesi ülkemiz açısından en can alıcı konulardan birisi olarak görülmektedir.

Niteliği yüksek tarım arazilerinin bu şekilde elden çıkması tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini ve verimliliğini tehdit etmektedir. Tarım arazilerinin yıllardır bölünmüş olması ve küçük ölçekli çok sayıda çiftçi ailesinin kırsal kesimde tarımda istihdam ediliyor olmasına bağlı olarak ortaya çıkan etkin olmayan tarımsal üretim yapısı da dikkat çekmektedir. Tarım arazilerinin toplulaştırılması yönünde çok önemli adımlar atılmasına rağmen, ortalama ölçek büyüklüğünde halen arzu edilen düzeye gelinebilmiş olması nedeniyle, üretim katmanında organizasyon sorunu, ölçeğe dayalı verimlilik sorunları gibi sorunların devam ettiği gözlemlenmektedir. Halihazırda mevzuatta yapılan düzenlemelerle tarımsal arazilerin parçalanmasını önlemeye yönelik uygulamalarda kaydedilen iyileştirmelere devam edilmeli ve ölçek ekonomilerinden yararlanan bir yapı oluşturmaya yönelik çabalar sürdürülmelidir. Parçalanmayı engellemeye yönelik müdahaleler verimliliği ve sektörel rekabeti artırma amacı gütmelidir.

Ülkemizde hisselilik, mülkiyet ihtilafı gibi nedenlerle tarımsal üretimde kullanılmayan araziler ile bazı meralar atıl durumdadır. "Yeni Ekonomi Programı"nda yer alan atıl tarım arazilerinin tarımsal üretime kazandırılması için gerekli kurumsal ve hukuki altyapı oluşturulmasının öngörülmesine ilişkin tedbirin bu konuda ilerleme sağlanmasına yardımcı olacağı değerlendirilmektedir.

Bu sorunlara yönelik gelişmiş ülke örneklerine uygun kooperatifçiliğin hayata geçirilmesi, kümelenme çalışmalarına ağırlık verilerek devam edilmesi tavsiye edilmektedir.

Küresel ısınmaya ilişkin güncel gelişmeler, yakın zamanda kuraklık ve don sorunlarının daha ciddi boyutlara varabileceğine işaret etmektedir. Dayanıklı tarımsal ürünlere olan talep de buna bağlı olarak artmaktadır ve bu alandaki Ar-Ge ve inovasyon çalışmaları hız kazanmaktadır. Tüm bu önleyici tedbirlere rağmen, kuraklık zamanlarında tarım sektörüne yönelik devlet desteklerinin de artırılması gerektiği her zaman için göz önünde bulundurulması gereken bir durumdur. Bu bağlamda, devlet müdahalesine duyulan ihtiyacı minimum düzeyde tutmak adına tarım sigortasının yaygınlaştırılması sağlanabilir.

Kaynakların korunmasını güvence altına almak adına tarımsal girdilerinin etkin kullanımını öngören, toprak ıslahı ve su tasarrufunu sağlayan çevreye saygılı üretim paketleri yaygınlaştırılmalıdır. Bu kapsamda 10. Kalkınma Planı Tarımda Su Kullanımının Etkinleştirilmesi Programı Eylem Planı'nda tariflenen eylemlerin hayata geçirilmesi de önemlidir.

Başta enerji olmak üzere, bitkisel ve hayvansal atıkların kullanılmasına yönelik teşvik politikalarına ağırlık verilmelidir. Girdilerin korunması kadar, bunların üretim sürecinde maksimum faydayı verecek şekilde kullanılması da önemlidir.

Uluslararası rekabet gücünün yükseltilmesi ve ihracatın arttırılmasına yönelik olarak bir strateji geliştirilmesi ve teknoloji alanlarına stratejik yaklaşım çerçevesinde destek sağlanması gerekmektedir.

Ülkemizdeki hayvancılık işletmelerinin küçük ölçekli olması, özellikle 80'li yıllardan sonra süt verimini arttırma amaçlı hayvan ıslah faaliyetlerinin hız kazanmasıyla belirginleşen bir durumdur. Hayvancılıkta verim artışı işletmelerde hayvan sayısı artışını bir ölçüde yavaşlatmıştır.

Keçilerde artış oranı koyunlardan yüksek olmakla birlikte koyun sayısının toplam küçükbaş hayvan sayısının %80'i kadar olması bu farkın etkisini en aza indirmektedir. Sığırlarda ise kültür ırkı hayvanların sayısındaki hızlı yükseliş süt başta olmak üzere verimliliği artıran bir durum olmakla birlikte henüz süt veriminde ve karkas verimliliğinde istenen düzeye ulaşamamıştır.

b) Bitki Sağlığı ve Hayvan Hastalıkları:

Gıda enflasyonunun yapısal nedenlerinden biri olan arz açığına yol açan en önemli unsurlardan biri de hastalıklardır. Hastalıklar bitkisel ve hayvansal üretimde ciddi verim kayıplarına yol açabilmektedir.

Hastalıklarla çevreye ve insan sağlığına zarar vermeden mücadele önemli ölçüde düzenli ve yaygın aşılama, bilinçli ilaçlama, alternatif biyolojik mücadele yöntemleri ve Ar-Ge faaliyetleri ile ilgili görülmektedir. Bu noktada önemli olan ilgili kurumların sürdürülebilir gıda güvenilirliği hedefli olarak AB standartlarında uygulama yapmasıdır.

Diğer taraftan özellikle bazı hayvan hastalıkları insanlara geçebilmekte, insan ve toplum sağlığı üzerinde önemli riskler oluşturabilmektedir. Bu bağlamda, hayvan hastalıkları ile mücadele ve hastalıktan arı bölgelerin yaygınlaştırılması son derece önemli olacaktır.

Hayvan hastalıkları bakımından, hastalık şüphesi ya da ölü hayvan bildirimleri ile hastalıkların çiftçiler tarafından yayılma riskini azaltabilecek önlemler artırılmalıdır. Bu kapsamda örneğin, çiftçiler arasında farkındalık yaratıcı programlar uygulanması ve çiftçilerin Bakanlık personeli ve TARSİM personeli tarafından düzenli olarak eğitilmesi üzerinde durulabilir.

Hayvanların kimliklendirilmesi ve hareketlerinin kontrolü sistemi etkin biçimde uygulanmalıdır.

Her türlü hijyenik koşulun sağlanması adına hayvan hastalıklarına karşı düzenli aşılamalar devam etmelidir. Bölgelerde hayvan hastalıklarını engelleyici her türlü hijyenik koşulun sağlandığını temin etmek amacıyla da denetimler sıklaştırılmalıdır.

Benzer şekilde, hayvanların nakliyesinde ve kesiminde uluslararası kabul görmüş hayvan refahı koşulları uygulanmalı, mevzuat ve idare kapasitesi bu yönde geliştirilerek denetimler artırılmalıdır.

c) Tarımda Ar-Ge ve İnovasyon:

Etkisi uzun dönemde ortaya çıkacak ama şimdiden kaynak ayrılması gereken bir diğer alan tarımsal Ar-Ge faaliyetleridir. Verimin artırılmasında temel unsurlardan biri olan Ar-Ge faaliyetleri, bitkisel ve hayvansal üretim materyallerinin kalitesinin ve bulunduğu mekana uyumunun yükseltilmesi, tarımsal üretim ve rekabetçi ürün üretimi açılarından önemli görülmektedir. Tarımın her alanında verimi ve güvenilirliği artırmak üzere Ar-Ge'nin öncelikler çerçevesinde artırılması yanında araştırmacıların koşullarının iyileştirilmesi önemlidir. Verimliliği yüksek ve ekonomik olarak etkin bir tarımsal üretim yapısına ulaşabilmek için hem Ar-Ge hem de kullanım açısından geliştirme çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Üretim etkinliğini artıracak, verimliliği yüksek, sanayiye, ihracata ve tüketici alışkanlıklarına uygun, kaliteli çeşit ve tür geliştirme çalışmaları hızlandırılmalı ve AR-GE ve inovasyon çalışmaları yaygınlaştırılmalıdır.

Bitkisel üretimde entegre mücadele, biyolojik/biyoteknik mücadele, tahmin ve uyarı sistemleri konularında Ar-Ge, ürün geliştirme ve yaygınlaştırma çalışmalarına hız verilmeli, kamu-özel sektör işbirliği teşvik edilmelidir.

Bitki sağlığı ve tohumculuk kapsamında biyoçeşitlilik bakımından Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerine ve biyoteknoloji çalışmalarına ağırlık verilmelidir. Ar-Ge çalışmaları tarım sektörünün yurt dışından ithal ettiği girdilerin (tohum, gübre, ilaç, aşı, enzim, maya vb.) veya alternatiflerinin yurtiçinden üretilmesine yönlendirilmelidir.

Tarım toprakları ve üretici kesiminin, yeterli ölçeğe gelememesinin yarattığı Ar-Ge ve inovasyonda ölçek büyüklüğü sorunu ile karşı karşıya olduğu değerlendirilmektedir. Bunun aşılması için sektöre yönelik Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerinin finansmanında PPP modelinin kullanılmasına olanak sağlayacak hukuki altyapı, sağlık ve eğitim sektörlerindeki mevcut düzenleme ve uygulamalar da dikkate alınarak hazırlanmalı ve bu finansman yöntemine dayanan projeler artırılmalıdır.

Türkiye'deki tarım sektörünün küresel rekabet gücünü artırmak adına, ülkemize ait katma değeri yüksek ürünlerin üretim ve markalaşmasına katkı sağlayacak araştırma ve teşviklere ağırlık verilmelidir.

Kamu araştırma kurumlarının her biri en az bir üründe ya da konuda uluslararası düzeyde ihtisas merkezi haline getirilmelidir.

d) Gıda Atık ve Kayıp:

Ülkemizde gelişmiş OECD ve AB ülkelerindeki oranların çok üzerinde seyir eden gıda atık ve kayıpları üzerine eğilmek, üretim noktasından (tarla, bahçe, mandıra, çiftlik vb.) sofraya uzanan tedarik zincirinin tüm aşamalarını bütüncül bir şekilde ele alan yatırımları (saklama ve taşımacılık başta olmak üzere) teşvik etmek son derece önemli görülmektedir. Bu çerçevede³;

- a) Planlı ve düzenli üretim
- b) Üretici örgütlerinin pazar payının artırılması
- c) Ambalajlama, taşıma, nakliye, depolama ve satış alanlarına yönelik standartların etkin uygulanması
- d) Yerel ürünlerin ticarileştirilmesi
- e) Hal Kanunu'nun etkin uygulanması ve altyapılarının iyileştirilmesi
- f) Seracılık
- g) Gıda Bankacılığı
- h) Kültür Dönüşümü

Öncelikli alanlar olarak ortaya çıkmaktadır.

3. PİYASANIN OLUŞUMU**a) Girdi Maliyetleri:**

2000'li yılların ortalarında ülkemizde tohumculuk sektörünün gelişmesi için gerekli düzenlemeler yapılmış ve sonrasında sektörde önemli gelişmeler yaşanmış; kalite ve kantite olarak oldukça çarpıcı bir seviyeye çıkmıştır. Ancak, tohumun temel üretim hammadde olması ve girdisinde dışa bağımlı olunmasının gıda fiyatları açısından da bir risk olduğundan hareketle sektörün bu yönde geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun için de yerli tohum üretimine ağırlık verilmesi ve bazı ürünlerde yerli tohum üretimi için Ar-Ge çalışmalarına önem verilmesi büyük önem taşımaktadır. Yurtiçinde üretilecek hammaddenin yurtdışı fiyat ve kaliteyle rekabet edebilir olduğu sürece bir avantaj sağlanması söz konusu olabilecektir.

İthal girdi sorunu ile ilgili kısa vadede kısmi bir çözüm olarak Türkiye'nin imzalamış olduğu serbest ticaret anlaşmalarının incelenip gerekli ithal hammaddelerin daha uygun koşullarda ithalatının araştırılması da önerilmektedir.

Yine girdi kullanımına bağlı ve kısa vadede yapılabilecek bir mevzuat düzenlemesi Biyogüvenlik Yasası'na ilişkindir. Biyogüvenlik mevzuatı hem bitkisel hem de hayvansal üretimde ithal girdi maliyetlerini yükseltmesinin yanı sıra yeni bir maliyet olarak GDO analiz maliyetini doğurmaktadır. Yapılacak mevzuat düzenlemelerinde AB ve uluslararası kuruluşların kullandığı ortak tanım ve terminolojilerin ilgili tüm kuruluşlarca referans alınması, Kanun'un uygulanmasında European Food Safety Authority (EFSA)'nin tavsiye kararlarının da dikkate alınmasına zemin hazırlayan düzenlemelerin uygulamaya geçirilmesi önerilmektedir. Örneğin, uygulamada yemlik, tohumluk ve doğrudan gıda sanayiinde kullanılacak maddelere göre bir farklılaştırma; ortaya çıkan yeni maliyetlerin karşılanması konusunda destekleyici bir politika olarak önceliklendirilebilir.

³ 12 Ocak 2018 tarihinde TÜSİAD'da gerçekleştirilen ve gıda atık ve kayıp konusunda stratejik yol haritası oluşturma amacıyla değer zincirinin tüm paydaşlarının bir araya geldiği üst düzey istişare toplantısı sonuçları, <https://tusiad.org/tr/basin-bultenleri/item/9898-tusiad-gida-ve-atik-konusunu-ele-aldi>

b) Düzenleyici Kurumların ve Ürün Konseylerinin Rolü:

Kamu sektörünün perakende fiyatlara müdahale etmeden, talep yaratıcı ve düzenleyici rolünü kullanması piyasanın etkin işlemesi için ilk çözüm önerisi olarak görülmektedir. Bu gibi uygulamaların gelişmiş ekonomilerde olduğu gibi mevzuata bağlı olarak yürütülmesi kritik önemdedir. Bu çerçevede, kamu eliyle piyasada et ve süt için ulusal ürün konseyleri üzerinden asgari fiyat belirlenmesi, fiyatların düşme eğilimine girdiği dönemlerde üreticilere asgari fiyata göre telafi edici ödeme yapılması veya fiyatlarda istikrarı ve arz talep dengesini sağlayacak biçimde bazı ürünlerde müdahale alımı yapılması, fiyatların yükselme eğilimine girdiği dönemlerde ise piyasada istikrarı temin edecek şekilde stokların devreye sokulması gibi tedbirlerin uygulanması söz konusu olabilir.

ESK'nın süt tozu ürettirmesi şeklinde bir politikayı uygulamadan önce, piyasayı regüle etmek için geliştirilen ihracata yönelik destekler kapsamında bir politikayı uygulaması da yerinde olacaktır. ESK'nın süt sektörünün regülasyonuna yönelik müdahale politikasında süt arzının yüksek olduğu dönemlerde arz fazlası sütü süt tozuna çevirtmeyi, arzın düştüğü dönemlerde süt tozunu iç piyasaya satmayı ve yılın son 2 ayında elde kalan stokları ihracat yoluyla eritmeyi esas alması önemlidir. Bu kapsamda önemli husus Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın ihracat destekleri ve ESK aracılığıyla yapılan müdahalelerin sonuçlarının piyasada ve sanayiciler üzerinde yaratacağı etkilerin ayrıca etrafıca çalışılması gereğidir. Özellikle piyasalara müdahale gereksinimi olmayan fiyatların oluşması dönemlerinde, ESK'nın hala etkin olması, sanayicilerin sürdürülebilir bir biçimde hammadde tedarikini sağlamasının önünde risk oluşturmaktadır.

Bunun yanı sıra, büyük çaplı et ve kasaplık hayvan ithalatı yapılarak et fiyatlarının üretici aleyhine olacak biçimde düşürülmesi sağlıklı sonuç vermemektedir. Bu noktada, kısa dönemde et arzındaki sorunları ortadan kaldırmak için damızlık ve besilik canlı hayvan ithalatının sürdürülmesinin yanı sıra yurtiçi maliyetlere göre gümrük tarifelerinin aşağıya çekilmesi, eş zamanlı olarak yurtiçinde bu hayvanların üretiminin yükseltilmesi olumlu görülmektedir. Yerli üretimin artırılması ithalatın olumlu etkilerinin görülebilmesi için son derece önemlidir. Bunun yanı sıra, hayvancılık ve dolayısıyla et ve süt piyasasında fiyatların oluşumuna dair beklentilerin doğru şekilde yönetilmesinin yanında büyükbaş hayvan etine olan bağımlılığın küçükbaş hayvan sayısının yükseltilmesi yoluyla azaltılması önemli görülmektedir. Sektörde ihtiyaç duyulan temel düzenlemeler piyasa oyuncularının kayıt altına alınması, AB ve ABD'de olduğu gibi kalite-fiyat standartlarına bağlı piyasa oluşturulması yoluyla kalitenin yükseltilmesi, et ve süt üreticilerinin korunması anlamında gerekli yardım ve müdahalenin gerçekleştirilmesi olarak değerlendirilmektedir.

Mevcut durumda TMO'nun piyasaya müdahale yetkisi bulunmaktadır ve bu yetki TMO tarafından gerektiğinde kullanılmaktadır. Piyasadaki üretim artma ve azalmalarına karşın TMO müdahaleleri gıda fiyatlarında aşırı hareketlenmeleri engellemektedir. Özellikle hububatlarda TMO'nun fiyat belirleme etkisi oldukça yüksektir. Bunların yanı sıra, üretici sayısındaki azalma beklentisinin gerçekleşmesi, daha etkin örgütlenme, lisanslı depoculuk ve ürün borsalarının gelişmesi halinde piyasaların etkinlik düzeyi artacak ve TMO'nun piyasaları düzenleme görevi en alt seviyeye çekilecektir.

c) Lisanslı Depoculuk

Lisanslı depoculuk tarım ürünlerinin ticaretinin geliştirilmesi için bir araç olarak kabul edilmeli ve uygulamada lisanslı depoculuğun yaygınlaşması ve etkinleştirilmesi için çalışmalar yapılmalıdır. Bu kapsamda öncelikle; ticaret hacminin gelişmesine, arz ve talebin mümkün olan en düşük işlem maliyetlerine katlanarak buluşmasına ve fiyatın toplumsal refah maksimizasyonunu sağlayacak seviyede oluşmasına imkân verecek, spot işlem yapılan tarım borsaları oluşturulmalıdır. Spot borsaların yanı sıra hem üreticiler hem de tüketiciler açısından piyasa koşullarından kaynaklanabilecek belirsizliklerin giderilmesinde ve risk minimizasyonunun sağlanmasında son derecede önemli bir araç olacak vadeli işlem ve opsiyon borsalarının geliştirilmesi teşvik edilmelidir.

Derinliği olan ve etkili bir şekilde çalışan vadeli işlem borsaları, üreticinin ürününün korunması, piyasadaki arz/talep dengesinin kurulması ve fiyatın bu yapı içinde oluşması ve ülkenin ürün deseninin ortaya çıkabilmesi itibarıyla hem üretici hem de ülke ekonomisi açılarından temel önemde görülmektedir.

İyi uygulamalar incelenerek, ülkedeki lojistik (taşımacılık/depoculuk) sistemini geliştirecek adımlar atılmalıdır.

Ticaret borsalarının tescil ve onay verme fonksiyonundan, esasen olması gereken borsa ve ticareti etkinleştirme rolüne geçmeleri için etkin çalışmalar yapılmalıdır.

d) Tarımsal Örgütlenme ve Pazarlama:

Kısa dönemde mevzuat değişikliği ile hayata geçirilebilecek uygulamalardan bir tanesi çiftçilerin birbirlerine ve sisteme olan güvenlerinin yeniden tazelenmesi ve ekonomik olarak etkin çalışan her türlü tarımsal örgütün modern tarım uygulamalarının yapıldığı ülkelerde görüldüğü gibi üretici refahına katkı sağlayacağını benimsenmesi yönünde bir eğitim ve bilinçlendirme politikasının başlatılmasıdır. Büyük çoğunluğu küçük ve orta ölçekteki işletmelerden oluşan bitkisel ve hayvansal üretimin ekonomik olarak sürdürülebilirliği iyi işleyen üretici örgütlenmesinden geçmektedir ve çiftçiler bu konuda doğru yönlendirilmelidir.

Başta kooperatifçilik olmak üzere, üreticiler arasındaki organizasyonlar güçlendirilmeli ve bunların tarım sektörüne yönelik politika belirleme süreçlerine katılımı sağlanmalıdır. Kooperatiflerin dikey entegrasyon yoluyla tarım sektörünün tüm dikey ilişkili katmanlarında var olması ve böylece katmanlar arası işlem maliyetlerinin düşürülmesi ve çiftte marjinalizasyon sorununun giderilmesine yönelik adımlar atılması sağlanmalı ancak kooperatiflere rekabetçi piyasa düzenine zarar verecek ayrıcalıklar tanınmamalıdır. Ülkemizdeki kümelenme uygulamaları teşvik edilmelidir. Kooperatiflerin özerk yapısının geliştirilmesine özen gösterilmelidir.

Özellikle bitkisel ürünlerde, üretici ve örgütlerinin çeşitli satış noktalarında müdahil olarak bulunması yine kısa vadede mevzuat değişikliği ile gerçekleştirilebilecek bir öneridir. Bu uygulama, aracı karlarının minimuma indirilmesine yardımcı olacaktır.

Mevcut durumda gıda güvenilirliği noktasında ciddi bir bilgi kirliliği olduğu dikkat çekmektedir. Bu bilgi kirliliğinin ortadan kaldırılması noktasında Türkiye'de endüstriden ve kamudan bağımsız şekilde konumlandırılabilir olan Ulusal Gıda Bilgi ve İletişim Komitesi oluşturulmasının önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bağımsız bir kuruluş olarak "Ulusal Gıda Bilgi ve İletişim Komitesi" oluşturulmalıdır. Gıda güvenilirliği konusundaki denetim sayısı ve kalitesinin artması için yeminli gıda müfettişlik sisteminin yaratılması ve bu sistemin denetlenmesi nicel ve nitelik yeterliliğinin sağlanması açısından göz ardı edilmemelidir.